

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ
ЗАПОРІЗЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ

ЗАПОРІЗЬКИЙ ЦЕНТР КОЗАЦЬКОГО ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО
ВИХОВАННЯ «ШКОЛА ДЖУР»

ПОГОДЖЕНО

Протокол засідання науково -
методичної ради ІАМЦ
департаменту освіти і науки,
молоді та спорту ЗМР

_____ № _____

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ департаменту освіти
і науки, молоді та спорту
Запорізької міської ради

_____ № _____

Навчальна програма з позашкільної освіти
гуманітарного напрямку
«Історія України та українського козацтва»

3 роки навчання

Автор:

Чиженок Юрій Анатолійович – керівник гуртка «Історія України та українського козацтва» Запорізького центру козацького військово-патріотичного виховання «Школа джур».

Рецензенти:

Зубова Інна Олександрівна - методист інформаційно-аналітичного методичного центру департаменту освіти і науки, молоді та спорту Запорізької міської ради;

Петроченко Віктор Іванович – завідувач краєзнавчим відділом КЗ «ЗОЦТКУМ» ЗОР;

Гуленко Кім Сергійович – методист краєзнавчого відділу КЗ «ЗОЦТКУМ» ЗОР.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Важливим компонентом щодо реалізації пріоритетного напрямку освітянської діяльності ЗЦКВПВ «Школа джур» є викладання вихованцям закладу історії України та українського козацтва. Саме потреба здійснення громадянського і військово-патріотичного виховання підростаючого покоління вимагає прищеплення молоді любові до своєї Батьківщини, поваги та шани до всіх народів, які її населяють, та її сусідів, а також інтересу до вивчення й осмислення вітчизняної історії, формування життєвого рівняння дітей та юнаків на героїв рідної землі.

Загальновідомо, що ефективному формуванню патріотичних почуттів серед дітей та підлітків сприяє саме предмет вітчизняної історії, у даному разі – історії України. І це цілком закономірно. Поглиблене вивчення курсу рідної історії допомагає вихованцям пізнати минуле своєї країни, ознайомитись з її героїчними і трагічними сторінками, пізнати життя і діяльність народу протягом століть його існування, його звершення, культуру; розвинути своє історичне мислення; краще зрозуміти сучасність і її невід'ємний зв'язок з минулим; відчувати власну причетність до долі України, до її минулщини, сьогодення, майбутнього.

Виходячи з загальних завдань діяльності закладу, історичний гурток є наскрізним компонентом його навчально-виховного процесу. Головною особливістю діяльності історичного гуртка є включення до роботи у ньому вихованців спортивних гуртків школи. Саме на їх громадянське та військово-історичне виховання, у першу чергу, і спрямована його робота.

Мета навчальної програми «Історії України і українського козацтва» полягає у формуванні життєвої та історичної компетентностей особистості, творчому підході до ознайомлення вихованців з історичним минулим нашої Вітчизни, у розвитку їхнього історичного мислення та самосвідомості.

Завдання програми:

формування засобами історичної науки у гуртківців пізнавальної, творчої, практичної та соціальної компетентностей.

Пізнавальна компетентність:

- формування та розвиток у гуртківців здібностей, спрямованих на отримання і засвоєння необхідних знань, умінь та навичок;
- мотивування вихованців до самостійного здобуття нових знань.

Творча компетентність:

- розвиток творчого мислення, творчої пізнавальної активності;
- розкриття і розвиток у гуртківців їхніх талантів та здібностей;
- формування навичок роботи з довідковою та спеціальною літературою,

- картографічним матеріалом;
- розвиток у вихованців уміння аналізувати навчальний матеріал, робити висновки, висловлювати свою думку, а при необхідності грамотно та коректно відстоювати її.

Практична компетентність:

- участь вихованців у навчально-пошуковій діяльності та написанні творчих робіт;
- участь вихованців у історичних вікторинах та тематичних заходах.

Соціальна компетентність:

- інтелектуальний розвиток вихованців;
- виховання дітей та юнаків на кращих традиціях народу і козацтва України;
- формування у гуртківців української самосвідомості та патріотизму;
- виховання у дітей та молоді гуманістичних і загальнолюдських цінностей, стійких моральних переконань;
- становлення у гуртківців чіткої позиції щодо дбайливого ставлення до пам'яток історії та культури;
- формування високоосвічених, творчих і соціально-активних особистостей та громадян, які будуть свідомо працювати на ниві творення і захисту Української держави.

Актуальність програми

Курс «Історії України і українського козацтва» має важливу педагогічну функцію, якою є:

- національно-культурне відродження нашого народу;
- виховання у молоді історичної самосвідомості;
- розвиток творчих здібностей гуртківців та виховання у них загальнолюдських цінностей, ідеалів гуманізму і демократизму.

Програма гуртка «Історія України і українського козацтва» втілює один з найважливіших напрямів ЗЦКВПВ «Школа джур» – національно-патріотичне виховання дітей та молоді на історичному досвіді, кращих традиціях та звичаях українського народу і Запорозького козацтва, виховання у дітей та юнацтва активної громадянської позиції, національної гідності, любові до своєї Батьківщини – України.

Новизна програми

Інноваційним підходом в організації навчально-виховного процесу є проведення з дітьми спеціальних розвиваючих дидактичних ігор. Це викликане тим, що діти приходять на заняття до гуртка після напруженого навчального дня у загальноосвітніх школах, у свій вільний час, перед

приготуванням домашніх завдань, чи виконавши їх. Беручи до уваги такі розумові та психофізичні навантаження на вихованців, проведення занять з історії у позашкільному навчально-виховному закладі потребує творчого підходу. Потрібна зміна виду діяльності гуртківців. І такою альтернативою стає дидактична гра, яка доречна у роботі з вихованцями старшого шкільного віку, і незамінна у роботі з дітьми молодших вікових груп. Проведення занять у ігровій формі, з використанням різноманітних ігрових елементів, заохочує дітей до роботи у гуртку, посилює інтерес до предмету, розвиває пізнавальні навички і інтелектуальні здібності, сприяє формуванню відповідних вмінь та знань.

Особливості змісту та структури програми

Програма «Історія України і українського козацтва» спрямована на формування життєвої та історичної компетентностей особистості, творчому підході до ознайомлення вихованців з історичним минулим нашої Вітчизни, у розвитку їхнього історичного мислення та самосвідомості.

Зміст навчальної програми побудований на відповідності до змісту навчального матеріалу віковим особливостям вихованців на всіх етапах навчання.

Програма «Історія України і українського козацтва» розрахована на три роки навчання, для вихованців віком від 9 до 18 років.

Програма дворівнева: початковий рівень – 1 рік навчання, основний рівень – 2 роки навчання.

Початковий рівень розрахований на один рік навчання для вихованців віком від 9 до 13 років. Під час його проходження діти отримують загальні, ознайомлювальні знання і відомості з історії України та рідного краю, сучасного державного устрою нашої країни, її державних символів, видатних державних, військових, культурних діячів, народних традицій та звичаїв, відомих історико-культурних центрів України.

Програма початкового рівня складається з трьох розділів:

- Україна - наша Батьківщина.
- Мій рідний край.
- Героїчні сторінки історії України.

Для гурткової роботи з дітьми цього рівня виділяється 144 години.

Основний рівень навчальної програми розрахований на два роки для вихованців віком від 14 до 18 років. Гуртківці отримують поширені, поглиблені, конкретизовані знання з історії України, розвитку та становлення її державності, військової героїки, історичного розвитку рідного краю та основних міст і регіонів країни, знайомляться з історико-культурними надбанням нашого народу.

Програма першого року навчання основного рівня курсу складається з трьох розділів:

- Україна – наша Батьківщина.
- Запоріжжя та Запорізька область.
- Військове мистецтво давньої та середньовічної України.

Програма другого року навчання основного рівня має три розділи:

- Козацтво у боротьбі за вольність України (кінець XVI – перша половина XVII ст.).
- Козацький рух в Україні наприкінці XVII - протягом XVIII ст.
- Україна та її народ у XX ст.

Для гурткової роботи з вихованцями першого і другого років основного рівня виділяються по 180 годин.

Організація навчання в гуртку за рівнями має свої **особливості**. Для першого рівня навчання характерно засвоєння дітьми початкових загальних знань посередництвом бесід та виконанням практичних робіт, до яких мають входити запропоновані керівником гуртка різноманітні дидактичні ігри, образотворчі роботи, пластилінове й паперове макетування (використовуються розробки: Чиженок Ю.А. «Козацький табір», розвивальна гра-розмальовка для дітей молодшого шкільного віку. Запоріжжя: ТОВ «ЛПС» ЛТД, 2004-2005. Чиженок Ю.А. Українські вечорниці. Подніпров'я. Розвивальна гра-розмальовка для дітей молодшого шкільного віку. Запоріжжя: «ЛПС», 2014.) , інтелектуальні настільні ігри, історичне лото, вікторини.

Програма основного рівня навчання приділяє більшу увагу проведенню лекційних занять і бесід. Проте вони не є ключовими. Прищепленню інтересу до вивчення вітчизняної історії серед вихованців служить їх залучення до активної самостійної історико-пізнавальної роботи. Гуртківці збирають матеріали для випуску інформаційних листків історичного гуртка, приймають участь у тематичних семінарах, різноманітних конкурсах і вікторинах.

Методичний коментар

Курс «Історія України і українського козацтва» є додатковим курсом до загальної шкільної історичної освіти. Він розрахований на 3 роки навчання. Перший – початковий, ознайомлювальний, пристосований до роботи з дітьми віком від 9 до 13 років. Другий і третій роки - основні. Своїм змістом вони відповідають роботі з вихованцями віком від 14 до 18 років.

Базою навчального матеріалу курсу є:

- «Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Історія України. Всесвітня історія. 5-9 класи». – К., 2005.
- «Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Історія України. 10-11 класи». – К., 2005.

- «Програма курсу для Історія рідного краю 4-11 класів». – Запоріжжя, «Прем'єр», 2001р.

- «Програма предмета «Захист Вітчизни» (для навчальних закладів системи загальної середньої освіти) – Миколаїв, «Атол», 2005 рік.

Теми занять спрямовані на вивчення тих проблем, які більш всього відповідають вимогам військово-патріотичного виховання молоді. У першу чергу, згідно діяльності ЗЦКВПВ «Школа джур» – це вивчення історії козацтва України. Матеріали занять, присвячені цій тематиці, викладаються на основі авторської книги: Чиженок Ю.А. Нариси про козацькі часи в Україні. - 2-е вид., виправл. і доп. - Запоріжжя: ТОВ «ЛПС» ЛТД, 2005 р. - 320 с.

Велика увага приділяється й історії військової справи Київської Русі, а також участі України та її народу у Першій Світовій, Громадянській та Другій Світовій війнах. Розглядаються питання становлення і розвитку Української державності, досліджуються сторінки історії рідного краю та основних міст і регіонів нашої країни.

Згідно програми «Історія України і українського козацтва» на навчальний рік (з вересня по травень включно) заплановано провести 144 години теоретичних і практичних занять для вихованців молодшої вікової групи, та 180 годин - для старшої вікової групи.

Форми їх проведення:

теоретичні заняття - урок, лекція, бесіда, розповідь. До практичних занять відносяться робота з текстами навчальної і наукової літератури, документальними матеріалами, а також образотворчі роботи, пластилінове чи паперове макетування, виготовлення наочних засобів, ігор, тощо.

Провідною технологією щодо організацій навчально-виховного процесу є активна творча співпраця гуртківців у колективі.

Безсумнівно, зросту активності гуртківців у значній мірі має сприяти компетентнісна модель засвоєння знань з різноманітних дисциплін, зокрема історії.

Компетенція - здатність людини кваліфіковано виконувати ту чи іншу діяльність, успішно розв'язувати завдання, поставлені перед нею життям, продуктивно працювати в певній галузі, мати для того необхідні знання, вміння, навички, досвід, а також здатність використовувати і поповнювати їх.

Для формування учнівської компетенції пропонується наступна порівняльна характеристика знаннєвої й компетентнісної моделей навчання історії (Пастушенко Р. Компетентнісна модель навчання історії: українські проблеми.// Історія України. №2 (402), січень, 2005. - С. 5 - 6.).

Критерії порівняння	Знаннєва модель	Компетентнісна модель
---------------------	-----------------	-----------------------

Цільова орієнтація	формування наукової картини суспільного життя у часово-просторовому вимірі	формування компетентностей у сферах особистого і суспільного життя та в навчанні
Характер навчання	репродуктивне	продуктивне
Панівні форми навчальної діяльності	лекція, бесіда	семінар, дискусія, рольова гра
Домінуючі методи навчання	пасивні (умовно пасивні), напівактивні	інтерактивні, активні
Основні навчальні засоби	підручники (монологічні та моноперспективні)	підручники (діалогічні та поліперспективні), робочі зошити, хрестоматії, фонди бібліотек, експозиції музеїв, Інтернет
Роль учня	сумлінний виконавець вказівок вчителя	активний користувач отриманої інформації, ініціатор навчальних дій
Роль вчителя	ретранслятор історичної інформації та ментор	організатор пізнавальної діяльності учнів, консультант

Виходячи з новітніх завдань і проблем, керівнику гуртка доцільно більшу увагу у роботі з дітьми приділяти саме компетентнісній моделі навчання. Більш того, вона може стати органічною і більш придатною, продуктивнішою формою роботи історичного гуртка.

Діагностика успішності гуртківців

Показником засвоєння навчального курсу є участь дітей у конкурсах та вікторинах, коли учасники гри можуть колективно знайти й дати правильну відповідь на поставлене завдання чи питання; під час проведення теоретичних і проблемних семінарів, а також у підготовці матеріалів до випуску інформаційних листків історичного гуртка. Високим результатом підготовки вихованців є представлення та захист своїх самостійних тематичних, образотворчих робіт та історичних паперових доробок, макетів на виставках різних рівнів. Формою заохочування вихованців може стати їх особисте й командне нагородження грамотами і призами за участь у житті гуртка та особисті й командні досягнення.

Участь дітей та підлітків у житті і роботі гуртка сприятиме їхньому патріотичному вихованню, збагаченню історичними знаннями та переконаннями, розширенню історичного горизонту. І якою б професійною діяльністю, ставши вже дорослими, колишні гуртківці не займались, отриманні знання та навички допоможуть їм у формуванні активного, всебічного світосприйняття та визначення свого місця в ньому. Отриманні ж навички навчання та здобуття знань, їх осмислення і застосування на практиці в подальшому сприятимуть постійному процесу пошуку та виявленню нових необхідних знань, їх вдалому цілеспрямованому використанню.

Додаток.

Історичне паперове макетування як форма дидактичної гри на заняттях гуртка.

Ідея застосування гри на заняттях з дітьми не є новою. Проте на сучасному етапі вона не залишає своєї актуальності. Методика застосування гри перебуває у постійних творчих пошуках і розробках. Методологічними засадами ігрового циклу занять в гуртку слугують такі праці: Кожем'яка О.Л. Інтелектуальні ігри на уроках історії. - Х.: Вид. група «Основа», 2005.

Мокрогуз О.П. Інноваційні технології на уроках історії. - Х.: Вид. група «Основа», 2005.

У межах проведення дидактичних ігор широко використовуються історичні розмальовки, паперове макетування., настільні ігри на історичну тематику, історичне лото, вікторини, семінари.

Особливе місце займають заняття з використанням історичного паперового макетування. Його завдання полягає у розвитку моторики дітей — у вмінні вирізати ножицями з паперу запропоновані історичні фігури та деталі різноманітних історичних персонажів та об'єктів (фігури скіфів, давньоруських воїнів, козаків, радянських воїнів часів Великої Вітчизняної війни, фортець, укріплень та споруд), їх правильному склеюванню, належному художньо кольоровому оформленню, створенню на їх основі тематичних композицій. У процесі роботи вихованці ознайомлюються з історичними типами одягу, озброєнням, формами військових шиків, тактичними методами ведення бойових дій тощо. У дітей формуються стійкі, яскраві, образні уявлення стосовно засвоєного ними навчального матеріалу, історичних подій та явищ.

Основою проведення з гуртківцями занять з використанням історичного паперового макетування стала авторська розробка розвивальної дидактичної гри для дітей молодшого шкільного віку: Чиженок Ю.А. «Козацький табір». Виробництво ТОВ «ЛПС» ЛТД, м. Запоріжжя, 2004-2005. До названої гри ввійшли паперові набори з різноманітними зображеннями козаків-запорозців і елементами їхнього військового табору - возів, шатер. Представлені зображення піхотинців та гусар польського шляхетського війська і татарських воїнів-вершників. Під час проходження відповідних навчальних тем діти мають змогу наочно і творчо ознайомлюватись зі значенням і місцем у кошовому товаристві окремих типажів козацького запорозького війська - кошовим отаманом, бунчужним, довбишем, хорунжим, козаками-кіннотниками; піхотинцями, озброєними шаблями, луками, мушкетами; козаками-пушкарями. Разом з тим гуртківці мають змогу дізнатись про основні види та озброєння польсько-

шяхетського і татарського військ, їхні сильні і слабкі сторони, основні відмінності від війська запорожців та притаманні ним методи ведення бойових дій. Виготовивши запропоновані фігурки, діти в змозі, під керівництвом вчителя, здійснити:

- макетування оточеного возами військового табору козаків;
- продемонструвати сцени оборони табору запорожцями від нападу на нього татар чи поляків;
- відобразити основні бойові козацькі порядки: батовий стрій, триангулу, атаку лавою.

Під час вивчення тем, присвячених Національно-Визвольній війні українського народу під проводом Богдана Хмельницького, вихованці зможуть об'ємно макетувати відомі схеми боїв, що привели козаків до видатних перемог під Жовтими Водами, Корсунем, Пилявцями.

Застосування форм історичного паперового макетування помітно впливає на зростання інтересу у дітей до оволодіння ними навчальним курсом програми та систематичною роботою у гуртку.

Цілеспрямоване і комплексне використання зазначених форм діяльності допомагають вихованцям краще засвоїти запропонований їм курс з історії козацтва і України, формують їхнє творче мислення, допомагають застосовувати отриманні знання і навички на практиці.

Навчально-тематичний план. Початковий рівень.

Основні завдання:

- ознайомлення з умовами навчання та вимогами до вихованців гуртка;
- сформувати навчальний інтерес та стійку мотивацію до активної гурткової діяльності;
- дати необхідні теоретичні та практичні знання та вміння згідно програми.

№	Тема занять	Години		
		Всього	Теорія	Практика
1.	Вступне заняття: ЗЦКВПВ «Школа джур» – історія та сучасність.	2	2	
	Україна – наша Батьківщина.	88	37	51
2.	Україна на карті. Держави-сусіди України.	2	1	1
3.	Державні символи України – історія та сучасність. Конституція України – головний Закон нашої держави.	2	1	1
4.	З історії формування українського народу.	2	1	1
5.	З історії творення української держави.	2	1	1
6.	Узагальнення знань.	2		2
7.	Етнографічний поділ України.	2	1	1
8.	Адміністративно-територіальний поділ України: історія та сучасність.	2	1	1
9.	Герби українських земель та міст: історія та сучасність.	2	1	1
10.	Грошова система України. Історія її становлення. Сучасний стан.	2	1	1
11.	Видатні постаті України: їх портрети зображені на наших грошах.	2	1	1
12.	Узагальнення знань.	2		2
13.	Київ – столиця нашої Батьківщини: історія та сучасність. Історико-культурні та архітектурні пам'ятки Києва.	2	1	1
14.	Духовно-релігійне життя українського народу. Релігійні свята.	2	1	1

15.	Державні свята незалежної України: День Незалежності України, День Соборності України, День Перемоги, День Конституції, День захисника України.	2	1	1
16.	Узагальнення знань.	2		2
17.	Пізнаємо Україну. Сім чудес України: Хортиця.	2	1	1
18.	Києво-Печерська Лавра.	2	1	1
19.	Софія Київська.	2	1	1
20.	Херсонес Таврійський.	2	1	1
21.	Національний парк «Софіївка».	2	1	1
22.	Національний заповідник «Кам'янець».	2	1	1
23.	Хотинська фортеця.	2	1	1
24.	Узагальнення знань.	2		2
25.	Народний побут та традиції. Наддніпрянщина і Слобожанщина.	2	1	1
26.	Полісся, Волинь, Поділля.	2	1	1
27.	Галичина, Карпати, Буковина, Покуття.	2	1	1
28.	Південна Бессарабія, Таврія, Крим.	2	1	1
29.	Узагальнення знань.	2		2
30.	Літературні легенди українського народу. Легенди про річки.	2	1	1
31.	Легенди міст і сіл.	2	1	1
32.	Легенди Запорозького краю.	2	1	1
33.	Легенди Криму.	2	1	1
34.	Героїка українського народу у його казках, легендах, піснях. Кирило Кожум'яка.	2	1	1
35.	Ілля Муромець.	2	1	1
36.	Котигорошко.	2	1	1
37.	Козаки-запорожці.	2	1	1
38.	Узагальнення знань.	2		2
39.	Героїчна Україна на картинах видатних художників: Ілля Рєпін;	2	1	1
40.	Васильківський С.І.;	2	1	1
41.	Самокиш М.С.	2	1	1
42.	Героїка України на картинах сучасних художників.	2	1	1
43.	Вітчизняна історія та культура на зображеннях української поштової марки.	2	1	1

44.	Вітчизняна історія та культура на зображеннях українських монет.	2	1	1
45.	Узагальнення знань.	2		2
	Мій рідний край.	16	7	9
46.	З історії заснування міста Олександрівська - Запоріжжя.	2	1	1
47.	Олександрівськ ХІХ – поч. ХХ ст. Тарас Шевченко на Хортиці.	2	1	1
48.	Дніпрогес – гордість нового Запоріжжя.	2	1	1
49.	Запоріжжя під час Великої Вітчизняної війни. Оборона міста, окупація.	2	1	1
50.	Визволення міста і його відбудова.	2	1	1
51.	Сучасне Запоріжжя.	2	1	1
52.	Розповідають пам'ятники міста Запоріжжя. Визначні історико-культурні місця Запорізької області.	2	1	1
53.	Узагальнення знань.	2		2
	Героїчні сторінки історії українського народу.	38	16	22
54.	Давні слов'яни та їхня військова справа.	2	1	1
55.	Як жили і воювали давньоруські богатири.	2	1	1
56.	Морські походи давніх русичів.	2	1	1
57.	У боротьбі зі степовими кочовиками.	2	1	1
58.	Монголо-татари і Київська Русь.	2	1	1
59.	Узагальнення знань.	2		2
60.	Як з'явилися козаки-запорожці.	2	1	1
61.	Запорозька Січ.	2	1	1
62.	Бойова майстерність козаків на суші.	2	1	1
63.	Морські походи козаків.	2	1	1
64.	Найбільш відомі козацькі отамани і гетьмани.	2	1	1
65.	Узагальнення знань.	2		2
66.	Україна та її народ у часи Великої Вітчизняної війни. Оборона України від німецько-фашистських загарбників.	2	1	1
67.	Німецько-фашистська окупація та рух опору.	2	1	1
68.	Звільнення України від німецько-	2	1	1

	фашистської окупації.			
69.	Герої українського народу.	2	1	1
70.	Суверенна Україна. Збройні Сили України на захисту держави та народу.	2	1	1
71.	Державні нагороди України – історія та сучасність.	2	1	1
72.	Узагальнення знань. Підсумок.	2		2
Всього		144	62	82

Прогнозований результат
розвитку предметних і життєвих компетентностей
вихованців.
Початковий рівень.

Пізнавальна компетентність: ознайомлення з історією створення ЗЦКВПВ «Школа джур», знання заповідей джур. Опанування предметних термінів та понять, знання картографії України, її регіонів, головних міст; основних хронологічних дат та загального історичного процесу, який відбувався в Україні.

Практична компетентність: активна участь у гуртковій роботі та заходах школи.

Творча компетентність: розвиток творчого мислення та творчої пізнавальної активності. Формування навичок користування географічними та історичними картами України, розуміння хронологічних рамок історичних подій, уміння вірно і грамотно відповідати на поставлені питання, відображати засобами образотворчої діяльності історичні події навчального матеріалу.

Соціальна компетентність: володіння правилами поведінки та безпеки на занятті. Здатність проявляти такі позитивні якості як самостійність, наполегливість, працелюбство, доброзичливість, товариськість, уміння працювати в колективі. Формування почуттів української самосвідомості та патріотизму.

**Навчально-тематичний план.
Основний рівень.
Другий рік навчання.**

Основні завдання:

- Поглиблювати інтерес вихованців до вивчення та дослідження історії України, козацтва, рідного краю;
- залучати вихованців до творчої науково-дослідницької роботи;
- розвивати, поглиблювати необхідні теоретичні та практичні знання і вміння згідно програми.

№	Тема занять	Години		
		Всього	Теорія	Практика
1.	Вступні заняття: ЗЦКВПВ «Школа джур» – історія та сучасність.	3	3	
2.	Державна незалежність – історичний вибір українського народу. Державні символи України. Конституція – головний Закон нашої держави.	2	2	
3.	Україна на карті Європи. Європейський вибір України. Головні свята нашої держави.	3	3	
	Козацтво у боротьбі за вольність України (кінець XVI - перша пол. XVII ст.)	65	57	8
4.	Люблінська унія. Україна та її народ у складі феодально-магнатської Речі Посполитої.	2	2	
5.	Козацьке повстання 1591-93 років під проводом Криштофа Косинського: причини повстання, хід, результат.	3	3	
6.	Козацько-селянське повстання 1594-1596 років під проводом Северина Наливайка: причини повстання, хід, результат.	2	2	
7.	Гетьман Петро Конашевич Сагайдачний. Козаки у війнах проти турок і татар.	3	3	
8.	Козаки у Московських походах початку XVII ст.	2	2	

9.	П.К.Сагайдачний та козаки у обороні православної церкви, протистояння з Річчю Посполитою.	3	3	
10.	Козацтво у Хотинській війні 1621 року. Козацький рух по смерті П.К.Сагайдачного.	2	2	
11.	Узагальнення знань.	3		3
12.	Козацькі протистояння феодально-магнатській Речі Посполитій у 20 – 30-х роках XVII ст. Золотий шляхетський спокій в Україні.	2	2	
13.	Причини спалаху Національно-визвольної війни українського народу під проводом Богдана Хмельницького. Рушійні сили, мета, характер війни. Богдан Хмельницький та його роль у початку війни.	3	3	
14.	Початок війни. Козацька перемога на Жовтих Водах (1648 р.)	2	2	
15.	Козацька перемога під Корсунем.	3	3	
16.	Козацька перемога під Пилявцями.	2	2	
17.	Облога Львова та Замостя. Прибуття Хмельницького до Києва. Плани Хмельницького.	3	3	
18.	Узагальнення знань.	2		2
19.	Козаки у битвах під Збаражем та Зборовом. Зборівський мирний договір 1649 року та його значення у творенні козацької держави - Гетьманщини.	3	3	
20.	Трагедія під Берестечком (1651 р.). Хід битви та її наслідки.	2	2	
21.	Лоївська битва (1651 р.). Захоплення Києва у 1651 році.	3	3	
22.	Бойові дії під Білою Церквою. Білоцерківський мирний договір (1651 р.) та його значення.	2	2	
23.	Козацька перемога під Батогом (1652 р). Бойові дії 1653 року.	3	3	
24.	Проголошення військово-політичного союзу Гетьманщини з Московським царством (1654 р.). Березневі статті та їх значення у визнанні прав Гетьманщини у складі Росії.	2	2	
25.	Бойові дії 1654-57 років. Смерть Б.Хмельницького. Наслідки війни.	3	3	

26.	Гетьманщина як козацька держава українського народу.	2	2	
27.	Початок української Руїни. Гетьман І.Виговський.	3	3	
28.	Україна між Московським царством, Річчю Посполитою і Османською імперією. Наслідки Руїни.	2	2	
29.	Узагальнення знань.	3		3
	Козацький рух в Україні наприкінці XVII – протягом XVIII ст.	25	22	3
30.	Іван Сірко – славний отаман Запорозької Січі.	2	2	
31.	Стан українського козацтва у другій половині XVII століття. Гетьман Іван Мазепа. Північна війна (1700-1721 років) та козацтво.	3	3	
32.	І. Мазепа: між Петром I та Карлом XII. Трагедія Батурина і Січі. Полтавська битва (1709 р.) та її значення. Козацтво і Гетьманщина під контролем Малоросійської колегії.	2	2	
33.	Пилип Орлик – гетьман на вигнанні. Конституція П.Орлика (1710 р.).	3	3	
34.	Олешківська Січ запорожців. Творення Нової Січі (1734 р.). Стан гетьманського та слобідського військ у 30 – 60-х роках XVIII століття.	2	2	
35.	Гетьманщина першої половини XVIII століття та її скасування у 1764 році. Запоріжжя та Січ на останку існування запорозького козацтва.	3	3	
36.	Коліївщина та гайдамацький рух. Повстання козаків і селян під проводом Максима Залізняка та Івана Гонти (1768 р.). Причини, хід, наслідки.	2	2	
37.	Козаки у російсько-турецькій війні 1768-74 років. Наслідки війни. Землі Запорожжя у планах царського уряду.	3	3	
38.	Падіння Запорозької Січі 1775 року: причини, хід, наслідки. Козаки по падінні Січі.	2	2	
39.	Узагальнення знань.	3		3

	Україна та її народ у ХХ ст.	82	72	10
40.	Перша Світова війна: причини, початок, воюючі сторони, Україна серед ворогуючих держав. Організація УСС. Галицька битва 1914 року.	2	2	
41.	Карпатська компанія 1915 року. Брусилівський прорив 1916 року.	3	3	
42.	Бойові дії на Чорному морі.	2	2	
43.	1917 рік. Лютнева та Жовтнева революції в Росії. Становище на Карпатському фронті. Українська Центральна Рада та її перші Універсали. Україна у громадянській війні: причини, початок, ворогуючі сторони.	3	3	
44.	1918 рік. IV-ий Універсал Центральної Ради – проголошення незалежності Української Народної Республіки. Бій під Крутами (січень 1918 р.) та його історичне значення.	2	2	
45.	УНР і Брестський мир (лютий 1918 р.). Німецькі війська в Україні. Гетьманський переворот (квітень 1918 року.). Українська Держава П.Скоропадського. Утворення Директорії УНР (листопад 1918 р.). В.Винниченко та С.Петлюра.	3	3	
46.	Завершення I-ої Світової війни. Проголошення та становлення Західноукраїнської Народної Республіки (кінець 1918 – поч. 1919 р.) Акт злуки УНР і ЗУНР (січень 1919 р.)	2	2	
47.	Узагальнення знань.	3		3
48.	1918-1919 роки. Радянська Росія і Україна. Події на фронтах України. Становище у Північній Буковині, Хотинщині, Закарпатті.	2	2	
49.	Інтервенція військ Антанти в Україну. Антанта і Директорія. Внутрішня політика Директорії.	3	3	
50.	Біла гвардія і Україна. Наступ військ радянської Росії на Україну (1919 р.). Встановлення радянської влади в Україні.	2	2	
51.	Катастрофа українського фронту	3	3	

	другої половини-кінця 1919 року. Зимовий похід армії УНР кінця 1919-початку1920 років.			
52.	Союз УНР і Польщі 1920 року. Трагедія зимового походу військ УНР кінця 1920-початку1921 років. Падіння УНР.	2	2	
53.	Перемога радянської влади в Україні. Штурм Перекопу (листопад 1920 р.) та завершення Білого руху в Україні.	3	3	
54.	Н.Махно на чолі руху революціонерів-анархістів України. Отамани громадянської війни.	2	2	
55.	Радянська Україна у складі СРСР. Соціальні, економічні та політичні зміни. Колективізація та індустріалізація. Голодомор 1932-33 років. Становище земель Західної України. Заснування ОУН.	3	3	
56.	Узагальнення знань.	2		2
57.	Початок Другої Світової війни (1939 рік): причини, ворогуючі сторони, хід. Становище українських земель на початку війни.	3	3	
58.	Початок Великої Вітчизняної війни (1941 рік): причини, ворогуючі сторони, хід. Україна у планах гітлерівського «Бліцкригу». Танкова битва під Дубно – Луцьком – Бродами.	2	2	
59.	Трагедія оборони Києва.	3	3	
60.	Оборона Одеси. Бої за Харків і Донецьк.	2	2	
61.	Оборона Севастополя. Бойові дії в Криму	3	3	
62.	Злочинний німецько-фашистський окупаційний режим в Україні. Рух опору героїв-підпільників.	2	2	
63.	Становлення та розвиток радянського партизанського руху в Україні. Генерал С.Ковпак. Українська Повстанська Армія: міфи та історія.	3	3	
64.	Перелом війни. Початок визволення України – бої 1943 року.	2	2	
65.	Визволення Криму.	3	3	

66.	1944 рік. Корсунь-Шевченківська та Львівсько-Сандомирські операції. Остаточне звільнення України. Втрати України у Великій Вітчизняній війні.	2	2	
67.	Рідний край у роки Великої Вітчизняної війни.	3	3	
68.	Трагізм збройного протистояння УПА радянській владі на території Західної України. Операція «Вісла» 1947 року як рішення українського питання в Польщі.	2	2	
69.	Адміністративно-територіальні зміни УРСР протягом 1945-1954 років. Радянська Україна протягом другої половини ХХ ст.	3	3	
70.	1991 рік. У здобутті державної незалежності. Здобутки, втрати, проблеми сучасної України.	2	2	
71.	Узагальнення знань.	3		3
72.	Підсумок.	2		2
Всього		180	159	21

Прогнозований результат
розвитку предметних і життєвих компетентностей
вихованців.
Основний рівень.
Другий рік навчання.

Пізнавальна компетентність: зміцнення і поширення знань з історії, України, козацтва, рідного краю, предметних термінів, понять, основних хронологічних дат та картографії України. Поглиблення роботи вихованців з самостійного здобуття нових знань.

Практична компетентність: брати активну участь у гуртковій роботі, семінарах, історичних вікторинах, тематичних заходах, науково-дослідницькій діяльності.

Творча компетентність: розвиток творчого мислення, творчої пізнавальної активності, талантів та здібностей вихованців. Вміти користуватись географічними та історичними картами України, довідковою, науково-популярною літературою, опублікованими історичними документами. Вірно і грамотно відповідати на поставлені питання, аргументовано виражати свої думки і погляди щодо історичних подій та особистостей. Працювати в колективі-команді та надавати вірну командну відповідь на поставлене питання. Відрізнити упереджені погляди від неупереджених. Проводити науково-дослідницьку роботу.

Соціальна компетентність: володіння правилами поведінки та безпеки на занятті. Розвиток здатності працювати у колективі, уміння грамотно та коректно відстоювати свої думки, погляди, позицію. Знання особливостей історичного розвитку України і свого рідного краю. Становлення у вихованців чіткої позиції щодо дбайливого ставлення до пам'яток історії та культури. Формування у гуртківців гуманістичних і загальнолюдських цінностей, стійких моральних переконань. Розвиток української самосвідомості та патріотизму. Формування вихованців високоосвіченими, творчими, соціально-активними особистостями та громадянами Української держави.

**Навчально-тематичний план.
Основний рівень.
Перший рік навчання.**

Основні завдання:

- сформувати інтерес вихованців до вивчення та дослідження історії України, козацтва, рідного краю;
- залучати вихованців до роботи з історичними та географічними картами, опублікованими документами, довідковою та науково-популярною літературою;
- розвивати необхідні теоретичні та практичні знання і

№	Тема занять	Години
---	-------------	--------

вміння згідно програми.

		Всього	Теорія	Практика
1.	Вступне заняття: ЗЦКВПВ «Школа джур» – історія та сучасність.	3	3	
	Україна – наша Батьківщина.	57	49	8
2.	Україна – європейська держава. Столиця України. Державні символи України – історія та сучасність. Походження назви «Україна».	2	2	
3.	З історії формування українського народу та творення української держави. Свята суверенної України.	3	3	
4.	Етнографічна карта України. Національний склад населення України – історія і сучасність.	2	2	
5.	Православне християнство у духовному житті українського народу. Релігійні вірування на території України. Духовні свята українського народу.	3	3	
6.	Грошова система України. Історія її становлення. Сучасний стан.	2	2	
7.	Територіально-адміністративний поділ України – історія та сучасність. Герби українських земель та міст.	3	3	
8.	Країни – сусіди України: назви держав, столиць, державні герби і прапори, державні устрої.	2	2	
9.	Узагальнення знань.	3		3
10	Київ – столиця України: історія та сучасність. Історико-культурні та архітектурні пам'ятки Києва.	2	2	
11.	Подорожуємо Україною (історія творення міст, визначні історико-культурні та архітектурні пам'ятки краю, цікаві відомості з історії міст, знамениті мешканці краю). Закарпатська – Івано-Франківська області.	3	3	
12.	Львівська – Тернопільська області.	2	2	
13.	Волинська – Рівненська області.	3	3	
14.	Житомирська – Хмельницька області.	2	2	
15.	Вінницька – Чернівецька області.	3	3	
16.	Одеська – Миколаївська області.	2	2	
17.	Узагальнення знань.	3		3

18.	Херсонська область, Кримська АР.	2	2	
19.	Донецька – Луганська області.	3	3	
20.	Харківська – Сумська області.	2	2	
21.	Чернігівська – Полтавська області.	3	3	
22.	Київська – Черкаська області.	2	2	
23.	Кіровоградська – Дніпропетровська області.	3	3	
24.	Узагальнення знань.	2		2
	Запоріжжя та Запорізька область	55	47	8
25.	Природно-географічні особливості області. Територіально-адміністративний поділ Запорізької області. Населення краю. Рослинний та тваринний світ. Річка Дніпро та острів Хортиця.	3	3	
26.	Наш край у давнину: епохи геологічного формування краю, доісторичний рослинний та тваринний світ краю.	2	2	
27.	Край сучасної Запорізької області на початку свого історичного освоєння: рослинний та тваринний світ, первісні люди та їхня діяльність. Знамениті пам'ятки культури первісної людини на території області: Кам'яна Могила, стоянки на Хортиці.	3	3	
28.	Край сучасної Запорізької області за скіфо-сарматської доби: кіммерійці, скіфи, сармати – кочові народи давньої України, їхні звичаї, вірування, спосіб життя. Кам'янське-Дніпровське городище як можливий центр скіфської державності. Про що розповідають скіфські кургани?	2	2	
29.	Особливості заселення земель сучасної Запорізької області в часи Київської Русі. Поселення Протолче на Хортиці. Відомі походи київських князів проти степових кочівників на території Запорізького краю.	3	3	
30.	Особливості заселення земель сучасної Запорізької області в часи січового козацтва. Відомі пам'ятки запорозьких козаків на території краю.	2	2	

31.	Узагальнення знань.	3		3
32.	Як засновувалось і розвивалось місто Олександрівськ – Запоріжжя.	2	2	
33.	З історії заснування міст Мелітополя та Бердянська. Особливості заселення земель сучасної Запорізької області протягом ХІХ століття.	3	3	
34.	Тарас Шевченко на Запоріжжі.	2	2	
35.	Яків Новицький – історик та культурний діяч Олександрівська.	3	3	
36.	Міста Олександрівськ, Мелітополь та Бердянськ на рубежі ХІХ – ХХ ст. Карта Олександрівська 1913 року – подорож вулицями старого міста. Архітектурні пам'ятки Олександрівська.	2	2	
37.	Олександрівськ, Мелітополь, Бердянськ у роки громадянської війни.	3	3	
38.	Запоріжжя від 1920 до 1941 року: соціально-економічні зміни, економічний розвиток. Будівництво Дніпрогесу та подальший економічний розвиток краю. Творення Запорізької області. Міста Мелітополь та Бердянськ від 1920 до 1941 року.	2	2	
39.	Узагальнення знань.	3		3
40.	Запоріжжя та Запорізька область в роки Великої Вітчизняної війни. Оборона краю від німецько-фашистських загарбників.	2	2	
41.	Злочинний окупаційний режим німецько-фашистських загарбників, рух опору окупаційному режиму.	3	3	
42.	Визволення Запоріжжя та області від німецько-фашистських загарбників.	2	2	
43.	Повоєнна відбудова Запоріжжя та області. Запоріжжя другої половини ХХ століття.	3	3	
44.	Запоріжжя сучасної доби. Відомі історико-культурні пам'ятники Запоріжжя та області. Видатні громадяни Запоріжжя та області.	2	2	
45.	Розповідають назви вулиць нашого міста.	3	3	
46.	Узагальнення знань.	2		2

	Військове мистецтво давньої та середньовічної України.	65	55	10
47.	Зародження та становлення військової справи за часів давньої людини. Військова справа у період військової демократії та формування державності.	3	3	
48.	Військова справа кіммерійців, скіфів та сарматів - кочових народів давньої України. Скіфо-перська війна 514 року до н.е.	2	2	
49.	Давні греки на території Північного Причорномор'я та стан їхньої військової справи.	3	3	
50.	Військова справа давніх слов'ян. Давньослов'янська держава антів. Творення Києва. Київ – військовий та політичний центр східних слов'ян.	2	2	
51.	Узагальнення знань.	3		3
52.	Військова справа часів Київської Русі: становлення та розвиток давньокиївської держави, Великий князь та його військо, дружина та ополчення, зброя. Фортеці.	2	2	
53.	Військові морські походи київських князів.	3	3	
54.	Княжі війни з кочовиками. Військова справа за часів княжих уособиць.	2	2	
55.	Монголо-татари та їхнє нашествя на Київську Русь.	3	3	
56.	Видатні князі Київської Русі.	2	2	
57.	Узагальнення знань.	3		3
58.	Україна у складі Великого князівства Литовського. Річ Посполита. Стан їхньої військової справи.	2	2	
59.	Зародження та становлення козацького руху у степовій Україні. Життя та діяльність перших козаків. Формування військового козацького стану.	3	3	
60.	Кримське ханство, Османська імперія та їхня військова загроза.	2	2	
61.	Проблеми творення козацької Січі. Хортицька Січ князя Дмитра	3	3	

62.	Вишневецького. Запорозька Січ: традиційний вигляд, військовий устрій, козацькі січові посади, права та обов'язки козаків, січова дисципліна.	2	2	
63.	Козацька демократія на Січі, козацькі ради, січові клейноди. Козацьке життя на Січі. Козацький світогляд.	3	3	
64.	Узагальнення знань.	2		2
65.	Січове козацьке військо. Зброя. Бойова майстерність козаків-піхотинців.	3	3	
66.	Козаки у степових походах та війнах з татарами і турками.	2	2	
67.	Бойова майстерність козаків на морі.	3	3	
68.	Козаки у морських нападах на Крим і Туреччину.	2	2	
69.	Реєстрове козацьке військо. Причини творення, права та обов'язки реєстровців, внутрішній устрій, вплив реєстрового війська на подальший устрій січового війська запорожців.	3	3	
70.	Фортеці та їхнє значення в охороні кордонів степової України. Роль козацтва у степовій прикордонній службі Великого князівства Литовського та Речі Посполитої.	2	2	
71.	Видатні отамани раннього періоду козацької історії.	3	3	
72.	Узагальнення знань. Підсумок	2		2
Всього		180	154	26

Прогнозований результат
розвитку предметних і життєвих компетентностей
вихованців.
Основний рівень.
Перший рік навчання.

Пізнавальна компетентність: зміцнення і поширення знань з історії, України, козацтва, рідного краю, предметних термінів, понять, основних хронологічних дат та картографії України. Мотивування вихованців до самостійного здобуття нових знань.

Практична компетентність: брати активну участь у гуртковій роботі, семінарах, історичних вікторинах, тематичних заходах.

Творча компетентність: розвиток творчого мислення, творчої пізнавальної активності, талантів та здібностей вихованців. Вміти користуватись географічними та історичними картами України, довідковою, науково-популярною літературою, опублікованими історичними документами. Вірно і грамотно відповідати на поставлені питання, аргументовано виражати свої думки і погляди щодо історичних подій та особистостей.

Соціальна компетентність: володіння правилами поведінки та безпеки на занятті. Розвиток здатності працювати у колективі, уміння грамотно та коректно відстоювати свої думки, погляди, позицію. Розвиток громадянсько-патріотичних почуттів. Знання основних особливостей історичного розвитку України і свого рідного краю. Становлення у вихованців чіткої позиції щодо дбайливого ставлення до пам'яток історії та культури. Формування у гуртківців гуманістичних і загальнолюдських цінностей, стійких моральних переконань.

Бібліографія.

1. Закон України «Про позашкільну освіту». – К., 2000.
2. Концепція позашкільної освіти та виховання. – К., 1996.
3. Положення «Про позашкільний навчальний заклад». – К., 2001.
4. «Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Історія України. Всесвітня історія. 5-9 класи». – К., 2005.
5. «Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Історія України. 10-11 класи». – К., 2005.
6. «Програма курсу для Історія рідного краю 4-11 класів». – Запоріжжя: «Прем'єр», 2001р.
7. «Програма предмета «Захист Вітчизни» (для навчальних закладів системи загальної середньої освіти) – Миколаїв, «Атол», 2005 рік.
8. Времявыбрало нас: Запорожцы на фронтах ВеликойОтечественнойвойны /Ред. сост. Веретельник И.В. – Запорожье: Дикое Поле, 2005.
9. Голобуцький В. Запорізьке козацтво. – К.: Вища школа, 1994 .
10. Журавльов Д.В.Визначні битви та полководці української історії. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2013.
11. Журавльов Д.В. 100 ключових подій української історії. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2013.
12. Іваненко В., Романець Н. Голодомор 1932-1933 років на Дніпропетровщині та Запоріжчині. – К., 2008.
13. Історія України в особах: IX - XVIII ст. /Замлинський (кер. авт. кол.), І.Войцехівська, В.Галаган та ін. – К.: Україна, 1993.
14. Киличенков А.А. Краткий курс ВеликойОтечественнойвойны. – М.: Яуза, Эксмо, 2008.
15. Ковальчук М. Війна з більшовицькою Росією за незалежність. 1917-1920. – К.:, 2007.
16. Кожем'яка О.Л. Інтелектуальні ігри на уроках історії. – Х.: Вид. група «Основа», 2005.
17. Котляр М.Ф. ПолководціДавньої Русі. – К.: Видавництво «Україна», 1991.
18. Котляр М., Кульчицький С. Шляхами віків: Довідник з історії України. – К.: «Україна», 1993.
19. Крип'якевич І, Гнатович Б., та ін. Історія українського війська (від княжих часів до 20-х років ХХ ст.) – Львів: Світ, 1992.
20. Мокрогуз О.П. Інноваційні технології на уроках історії. – Х.: Вид. група «Основа», 2005.
21. Потоцький В. Битви за українські землі. – Х.: ВД «ШКОЛА», 2010.
22. Сокульський А.Л. Морські походи запорожців. – Дніпропетровськ: Січ, 1995.

23. Турченко Ф.Г. Новітня історія України. Частина перша (1917 – 1945рр.): / Підручник для 10-го класу середньої школи/. – К.: Генеза. 1994.
24. Чиженок Ю.А. Нариси про козацькі часи в Україні. – 2-е вид. – Запоріжжя: «ЛІПС» ЛТД, 2005.
25. Чиженок Ю.А. О хрещенні Русі. – Запоріжжя: «ЛІПС» ЛТД, 2009.
26. Яворницький Д.І. Історія запорізьких козаків,: у 3 т. Львів: Світ, 1990-1992.